رۆشنبیریی گشتی

هەردەویل کاکەیی

ئافرەت و داب و نەریتی کوردەواری

جیهانی بێ ئافرەت وەکو رۆژی بێ خۆر وایە ، شەوێکی بێمانگ هەمیشە تاریك و ئەنگوستە چاوە ، ئافرەت مرۆڤەو سەرچاوەی هونەرو دەربڕینی هەست و بەهرەی نووسەران و شاعیران و گۆرانی بێژانە وەکو شاعیری بە ناوبانگی کورد مامۆستا گۆران وتویەتی :

ژنە کە جیلوەیی حوسنی بەعیشق ئەکا پەرواز
ژنە کەقووەت ئەخاتە خەیاڵی رەقص ئەنگیز

•

ژنە مووەلیدی عیشق و ژنیشە عیشق نەواز
ژنە کە تاری روبابی حەیات ئەکا تەهزیز

* * *

ئافرەت نیوەی کۆمەڵە ، ئەگەر ئافرەت نەبوایە پیاویش نەدەبوو ، پیاو لە ژنەو ژنیش لەپیاوە ئافرەت ئەستێرەیەکی پڕ شەوق و گەشە ، شەوقی لە مانگی چواردەشەوە رۆشن و پرشنگدارترە .

ئافرەتی کوردەواری خۆمان بە شێوەیەکی گشتی بە ژیری و وریایی و دامێن پاکی و ئازایی ناسراوە ، هەر لە بەرەبەیانەوە تا رۆژ ئاوابوون راوەستانی بۆ نی یە لەگەڵ دارو دەوەن و بەردا دەجەنگێ ، گەرمی و تاڵی و تفتی و سەرماو سۆڵی زستان و هاوین دەچێژێ لەپێناوی بەدەست هێنانی پاروە نانێك بۆ ئەوەی بەسەر بەرزی و روو سووری لەگەڵ خێزانەی دا بیخوات ، خوشەویش لە رۆژ ماندوو ترە بە دەستی منداڵ بەخێوکردن و جل و بەرگ ششتن و رێك خستنی کارو باری ناو ماڵ و خاوێن کردنەوەی هەراسانە بەڵام سەرەڕای ئەم تەقەلاو کۆششەشی هەست بە ماندوبوونی و شەکەتی ناکات :

جل و بەرگی ئافرەتی کوردەواری زۆر جوان و نایابە ، جگە لە روومەتی هەموو لەشی بە تەواوی دادەپۆشێت ، وەکو لەم تاکە خشتەدا هاتووە کەوا ئاراستەی ئافرەتی کورد کراوە دەربارەی بەرگە رێك و پێکەکەی :

(جلە کوردی یەکەت بەرگێ خۆماڵی یە
ناحەز ئەو بەرگە خراب حاڵی یە

جاران لەگەڵێ ناوچەو شوێن دا مافی ئافرەتی کورد بە یەکجاری پێشێل کرابوو ، لە ئاهەنگی شایی و زەماوەند نەبوایە بیرای بیرنەیاندەهێشت تێکە بە پیاوێ ، لە زۆر کارو پیشەدا بیرو رایان نەدەسەند ، ئەگەر پرسیانیش پێ بکردایە بە قسەیان نەدەکرد وەکو لەم پەندە کوردی یەدا هاتووە (پرست دەکەم بەقسەت ناکەم ، تەنانەت کچیش لەکاتی بە شوودانی رایان وەرنەدەگرت و بە زۆر بەمێردیان دەدا بۆیە سەیید وەهاب کاکە (١٩٢٨ -) لەم بارەیەوە وتویەتی :

باوك وەپارە کچ ئەدا بەشوو
نازانێ دوارۆژ ئەڕوا ئابروو
پرسی کچیش بکەن کاروازی نی یە
بەڵکە ئەو کچە پێی رازی نی یە
بۆ ئەیدەن بەشوو وەزەبری خەنجەر
بەڵکە بەو کوڕە ئەو نابێ هاوسەر

یان :

کوڕو کچ هەردوو گەر یەکیان بوێ
خودا بەو کارە هەم رازی دەوێ
وە شەرعیش مارەی ئەوان حەڵالە
کچ وە نەوە دڵ مارەی بەتاڵە
بە بێ رایی کچ ، کچ بەشوو مەدەن
ئۆباڵ ئەو کچەت ئەچێ وەگەردەن

مەیسەر بوو وەستا ڕەجەب (٢٢٢) دانە لوولە تۆپی دروست کرد کە لەسەر دەمی (تەها ئەفەندی) لە ساڵی (١٩٢٦) قایمقامی ڕەواندوز بوو هەندێ نمونەی لەم تۆپانە لە چۆمی ڕەواندوز لە ژێر پردێك دۆزیەوە کە ئێستاش ماون ، جگە لەمەش هەندێ لەم تۆپانە نمونەیان لە لای والی موصل هەبوە کە لە ناوەڕاستی چەرخی نۆزدە (٨٠) تۆپی لە ژێر دەستا بوە زۆربەیان لە ڕەواندوز دروست کرابون ، ئێستاش هەندێك لەم تۆپانە نمونەیان لە مۆزەخانەی سەربازی لە بەغدادا هەیە کە درێژی هەندێکیان لەسێ مەتر زیاترە بەرینی دەمەکەشیان (٤٥)سم دەبێ ، هەروەها لەساڵی (١٩٠٢) مارك سایکس بە سلێمانیدا ڕەت بووە دیویەتی کە لە دەوروبەری (١٥٠) کەسێك بە دروست کردنو چاك کردنەوەی چەك خەریك بون . ئەم کارە زۆر سەرنجی ئەم پیاوەی ڕاکێشاوە لەسەر دەمی خۆی کە (ئەدمۆندس) بیش دانی بەمەداناوە ، بێگومان ئەمانە چەند نمونەیەکی بەرچاو بون بۆڕاستیو هەبونی ئەم جۆرە دیاردانە لەناو کۆمەڵەکەمان کە مێژوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ چەند سەدەیەك لەمەوبەر بۆیە بەشتێکی سەمەرە دانانرێ ئەگەر لە ڕۆژگاری ئەمرۆش هەندێ لەم جۆرە کارانە مابنو درێژە پێدەری ڕۆژگاری پێش خۆیان بن لەگەڵ ئەوەشا ئەم جۆرە کارانەو هەمووکارەکانی تریش ڕەنگدانەوەی پێویستی ژیانی ڕۆژگارو سەردەمو کاتو ساتی خۆیانن بۆیە پێ بە پێ هەندێکیان تواونەتەوەو لەناوچون . چونکە گۆڕانو پێشکەوتن کە هەر چوار کەناری دنیا ی گرتۆتەوە کوردستانیش لێی بێبەری نەبووە .

ئینجا بە هەر شێوەیەك بێ لەژێر پەردەی هەرجۆرە گۆڕانێك بێ ئەم کاروپشانە بەرەو نەمان ڕۆیشتنو تەنانەت هەندێکیان خەریکە بەتەواوی لەرەگەوە دەربێ ، بۆ نموونە ئەم باسەی کە ئێستا ئێمە لەسەری دەنوسین تەنیا یەك دوکان لە هەولێر ماوە ئەم کارە ئەنجام بدا ئەویش بە دەم بێکاریەوە هەڕشەی لەناوچونی لێ دەکرێ ، بۆیە ئەگەر دەستەپاچە بەرانبەر ئەم جۆرە لایەنە بوەستین ئەوا ڕوەکی گەش نادەینە کەلەپوری نەتەوایەتیمان . هەر لەبەر ئەمەش ئێمە ئەم جۆرە کارەبەدەست پێش خەوێك دەزانین بۆ داکوکی کردن لە کەلەپورەکەمانو رزگارکردنی لە فەوتان . هەرچەندە ئەم بەدەنگەوە هاتنەش لە کاتێکی زۆر درەنگ دەکرێ ، بەلام زەرەر لەنیوەی بگەڕێتەوە هەرقازانجە ، ئەوەی لێرەوەش دەمانەوێ بیدرکێنین چۆنیەتی پێك هاتن جۆش دانی کورەیە بۆ توانەوەو نەرمکردنەوەی ئاسن ئەوەی بەشێوەیەکی تایبەتیش دەستی بۆ درێژ دەکرێ ئەم کەلو پەلانەیە کە لە ژیانی ڕۆژانەو وەرزی جوتیارو عەمەلمەندەکانی کوردستان کەلکیان لێوەردەگیرێ ئەگینا بابەتەکە فرەوانەو زۆر لایەنی تر دەگرێتەوە کە لەکاری تاکە کەس دانی یەو پێویستی بە لێژنەی تایبەتی هەیە . بۆیە خستنە روی ئەم جۆرە دیاردەیە لەلایەن ئێمەوە تەنیا لە هەڵوێستی بەتەنگەوە هاتنی کەلەپوری نەتەوەیی مانە لەنەمانو لەناوچون ئیتر لێرەوە دەچینە ناوبابەتەکە هیوادارین چێگەی ڕەزامەندیی هەموو دڵسۆزانی ئەم لایەنە بێ .

شێوەی پێك هاتن :-

پێك هاتنی کورەی ئاسن نەرمکردنەوە شێوەیەکی تایبەتی خۆی هەیە کە پێویستیەتی ئەم جۆرە لایەنە وای سەپاندوە لە کورەیەکی ئاسایی پێك دێتو شێوەی دروست کردنی تا ڕادەیەك وەك فرنی نان وایە . بەلام تەنورەکەی وا نی یە بەڵکو لە قورتێکی نیمچە خر پێك دێت بۆ ئەوەی پارچە ئاسنی بخەنە ناو لە کاتی سورکردنەوەدا هەر وەها جگە لە کورە چەند شتێکی تریش هەیە وەکو (دەزگا – یاخود سندان کە پێك هاتوە لە ئاسنێکی خری پان لەسەر نیمچە سەکۆیەکی خر دادەنرێ لە تەنیشت کورەکە ، ئەمەش بۆ ئەوەیە لەکاتی ئاسنی سورکراوە لە کورەکە دێتە دەرەوە دەخرێتە سەریو بە چەکوش لێی دەدەن تاکو ئەم شێوەیە وەردەگرێ کە گەرەکە ، ئەمەو جگە لەچەند چەکوشێکی قەوارە جیاوازی سەلكگەورە هەیە بۆ لێدان بەکاردێ . هەروەها گازیش هەیە بۆگرتنی پارچە ئاسنەکانە لە کاتی سورکردنەوە . لەگەڵ چەند قەڵەمێك بۆ برینی سومبەو کون کردنی کەلکی لێوەردەگیرێ ، بە شێوەیەکی گشتی لە کورەدا ئەمانە هەبوە ئەگەر یەکێك خاوەن کورەبایە دەبا ئەمانەی هەبێ بۆ دابین کردن پێو یستیەکانی ،

چۆنیەتی کارکردن :-

کارکردن لەم جۆرە لایەنە بە گوێرەی ڕۆژگار گۆڕاوەو شێوەی جۆراو

خەلیفەی عەبباسی داناوە. باسی گۆرانیو هەڵپەرکێی میللی کردوە ، دەربارەی جووڵانەوەی ئەدەبی رۆژنامەنووسی لە ساڵانی (١٨٣٤ – ١٨٣٥) دا وتاری بڵاو کردۆتەوە ، وتاری دەربارەی ئەو شاعیرانە نووسیوە کە شیعری خۆیان ئەخوێننەوەو نارەزایی لەم بارەیەوە دەربڕیوە ، باسی مێژووو پەرەسەندنی ئەدەبی رووسی سەردەمی خۆی نووسیوە ، بێجگە لەمانەش ئەو نامانەی لە کاتی جیاجیادا ناردوونی بۆ برادەرو ناسیاوانی جێیەکی ئێجگار بە نرخیان لە ئەدەبی نامە نووسینی روسیای سەدەی نۆزدەهەمدا هەیەو لە ژیانی خۆیدا زوربەیان چاپ کراون و بەشێکی کەم لەو نامانەی کاتی خۆی بڵاو کراونەتەوە لە لاپەرە (٢٥٩ – ٤٢٨)ی بەرگی (٦) ی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی نووسەردا لە ١٩٥٢دا لە مۆسکۆ چاپکراون. نموونەی بەرزیو نەبینراوی نامە نووسینیان تێدا دەرئە کەوێ .

هەروەها بێجگە لەو بەرهەمانەی کە بە نموونە هێنامانەوەو لێیان دواین ، بەرهەمێکی ئێجگار زۆری بەجێ هێشتوە کە لە ریزی هەرە پێشەوەی ئەدەبی چیرۆکی کلاسیکی روسیای سەدەی نۆزدەهەمدان .. لەمانە لووت، شەقامی نێفسکی ، عەرەبانە ، رۆما ، ژن هێنانو زۆریتر .

ئەمەبوو بە کورتی ، ئەی خوێندەواری بەرێز ، ژیانی ئەم نووسەرە بەرزە .. هیوادارم توانیبێتم کەمێك بە بەرێزتانی بناسێنم ...

* * *

پەراوێزەکان

١– ئینسیکلۆپێدیای گەورە – چاپی پیتەربورگ ساڵی ١٩٠٢ بەرگی «٧» ، ل (٩٢ – ٩٣) . بە رووسی .
٢ : نامەکانی گۆگۆل ، بەرگی «١» ل «٦٨»
٣– پیتەربورگ : لینینگرادی ئێستاو پایتەختی ئەوسای روسیا
٤– بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل لە شەش بەرگدا ، بەرگی شەش ، ل «٢٢٠» موسکۆ «١٩٥٢»بە رووسی .
٥– هەمان سەرچاوە ، ل «٢٥٠ – ٢٥١»
٦– بیلینسکی : بەرهەمە هەڵبژاردەکان ل (٨٨٠ – ٨٩٠)ساڵی «١٩٤٩» ، مۆسکۆ . بەرووسی .
٧– چیرۆکی «پاڵتۆ» ی گۆگۆل لە لایەن مامۆستا جەمال نەبەزەوە کراوە بە کوردیو لە ساڵی ١٩٥٨ دا لە بەغدا چاپ کراوە .
٨– پاڵتۆ ، ل . «١٦٩» ، بەرگی «٣»ی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل ، مۆسکۆ– «١٩٥٢» .
٩– هەمان سەرچاوە، ل «١٧٣»
١٠– هەمان سەرچاوە ، ل «١٦٣»
١١– هەمان سەرچاوە ، ل «١٦٥»
١٢– هەمان سەرچاود وشوێن .
١٣– پیترۆف : پێشەکی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل لە شەش بەرگدا . بەرگی «١» . ل ١٦ ، مۆسکۆ– ١٩٥٢
١٤– پۆرترێت ، ل «٩٩» – بەرگی «٣» ی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل ، مۆسکۆ «١٩٥٢»
١٥– هەمان سەرچاوە ، ل «٩٨»١٦– زوڕ بە پەرۆشەوە دەستم کرد بە وەرگێڕانی ئەم چیرۆکەی گۆگۆلو لە ماوەیەکی کەمدا تەواوم کردو ویستم بڵاوی بکەمەوە ، بەڵام ئەوەم بیر کەوتەوە کە مامۆستا «ئارام قەرەداغی» هەمان چیرۆکی لە ئینگلیزیەوە وەرگێڕاوەو لە ژمارە «٣٢» ی گۆڤاری «کاروان» دا بەناوی «رۆژ ژمێری شێتێك»ەوە بڵاوی کردۆتەوە کە دووبارە بە «چاوی مشتەری» یەوە وەرگێڕراوە کەی مامۆستا ئارام خوێندەوەو لەگەڵ دەقە روسییەکەدا بەراوردم کرد پڕ بە دڵ ئافەرینم لە مامۆستا کرد کە بە شێوەیەکی نایابو بێ دەسکاری وەری گێڕاوەو جیاوازییەکی ئەوتۆی نیە لەگەڵ روسییەکەیدا ، بۆیەجارێ ئەوەی خۆم وەلاوە ناو بڵاوم نەکردەوە .
١٧– یادداشتی شێتێك بەر هەمە هەڵبژاردەکانی لە شەش بەرگدا ، بەرگی «٣» ، ل «٢٢٤» مۆسکۆ ١٩٥٢
١٨– هەمان سەرچاوە . ل «٢٢٥»
١٩– هەمان سەرچاوە . ل «٢٢٩»
٢٠– هەمان سەرچاوە . ل «٢٣٥»
٢١– هەمان سەرچاوە . ل «٢٢٣»
٢٢– هەمان سەرچلوە . ل «٢٣٦»
٢٣– هەمان سەرچاوە . ل «٢٣٧»
٢٤– هەمان سەرچاوە . ل «٢٣٨»
٢٥– هەمان سەرچاوە . ل «٢٣٩»
٢٦– هەمان سەرچاوە . ل «٢٤٢»
٢٧– پشکنەر ، ل «١١٣»ی بەرگی «٤» ی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل ، مۆسکۆ «١٩٥٢»
٢٨– هەمان سەرچاوە . ل «٣٦٢»
٢٩– هەمان سەرچاوە . ل «١٠٠»
٣٠– هەمان سەرچاوە . ل «٣٣٨ – ٣٣٩»
٣١– نامەیەکی گۆگۆل بۆ «سێکینەی دۆستی» «٢٩»ی نیسان ١٨٣٦
٣٢– نامەیەکی گۆگۆل بۆ «م . ب . گۆگۆل» خوشکی ، بەرگی شەشی بەرهەمە هەڵبژاردەکانی گۆگۆل ، ل «٢٨٢» ، مۆسکو «١٩٥٢»
٣٣– «تاراس بوولبا» . ل «٤١» ، مۆسکۆ ١٩٥٢
٣٤– هەمان سەرچاوە . ل «٧٩»
٣٥– هەمان سەرچاوە ل «٨٦»
٣٦– هەمان سەرچاوە . ل «٨٩– ٩٠»
٣٧– گۆگۆل : گیانە مردووەکان ل «٥٠٧» ، مۆسکۆ «١٩٥٢»
٣٨– هەمان سەرچاوەو هەمان لاپەرە .
٣٩– ئەویەشە لە چاپی مۆسکۆی «١٩٥٢» دا لاپەرە «٢٦٤ – ٣٣١» ی گرتۆتەوە،گۆگۆڵ هەتا ناوی کەپیتانیشی بەمەبەست دەستیشان کردوە ، چونکە وشەی «کۆپێکین» لە «کۆپێك» ەوەرگیراوە کە یەك لەسەر سەدی رۆبڵێکی روسییە . واتا بەستوویەتیەوە بە پارەوە .
٤٠– گیانە مردووەکان : ل «٥٠٨»
٤١– هەمان سەرچاوە . ل «٢١٠»
٤٢– هەمان سەرچلوە . ل «٣٥١»
٤٣– هەمان سەرچلوە . ل «٣٥٤»
٤٤– هەمان سەرچاوە . ل «٣٨»
٤٥– هەمان سەرچلوە . ل «٤٢٢»

به دواوه لەوێ كرێ زیادی كردوه بۆته دیناڕێك . هەر وەها ئەم شاگردە دەڵێ لەساڵی (١٩٥٨) هەموو شاگردو خاوەن پیشەكانی هەولێر هەر لە سەفارچی و چەخماخ‌سازو ئاسن‌گەرو كورەچی و لبادكەر) ئەمانە هەمووی بوەیەك و سەر بە جڤاتەوه بوو ، هەر وەها دەڵێ سەرۆكی بەشی ئێمە واته ئاسن‌گەری (وەستا عیزەت بەدرەدین) لەگەڵ (مەلا تاهیری تەنەكەچی بوون) سێ چوار مانگ ماینەوه لەدوایی جڤات نەماو تێك‌چوو لەبەر ئەوەی خەڵكەكە زۆر بە باشی رێك نەبووبوو ژمارەشیان واته هی شاگردەكان بە هەموو بەشەكانەوە (١٠٠) كەس دەبوین

كەل و پەلە دروست كراوەكان

بێگومان چەند كەل و پەلێك لە كورەی ئاسن دروست دەكرێ كە هەر یەكەش بە گوێرەی رۆڵی خۆی پێویستیەك لە پێویستیەكانی كۆمەڵ پردەكاتەوه گرنگ‌ترین ئەم كەل و پەلانەش ئەمانەن .
(گاسن ، داس ، باڵتە ، پێ‌مەرە ، كورینگ ، قەرانگ ، قەرەمی لێدانی‌بیر ، پیشەقان ، بیور ، سەڵكەتەوشو ، تەورداس ، دوو دەم)

گرنگ‌ترین خاوەن كورەكان .

به گوێرەی رۆژگارو سەردەم گەلێ خاوەن كورەی ئاسن هەڵكەوتون لەمانەش پێ‌بەپێ هەندێكیان لەگەڵ گێژەلوكەی سەردەم پوكاونەتەوەو لەناو چون هەندێكی تریشیان مردون و نەماون هەندێكیش پیشەكەی گۆڕیوە . بەڵام پێویستە ئەوە بگوترێ كە كورەی ئاسن هەر لەشاردا نەبووە بەڵكو لە گوندەكانیش هەبوە . لەمانەش (وەستا محمد شێخۆ ، حاجی توفیق عەبدول واحد ، وەستانامق رەفیق محمد ، حاجی‌ونس حاجی ئیدۆش ، حاجی عەباس ئیدۆش ، وەستانامیق‌شێت ، وەستاعەبۆ چاورەش ، حاجی شیخ ونسەشەل ، وەستاسابیرفتح الله ، حاجی خدر ئیدۆش) .

ئەمانە زۆربەیان لەسەردەمی زوو لەم سەدەیە خاوەن‌كورە بوونە لە هەولێر ئێستا هیچیان نەماون ، بەڵام چەند كەسانێك هەیە ماون و ئێستا لەبەر بێكاری وازیان هێناوە كە تەمەنیان لەنێوان (٦٥ – ٧٠) ساڵی دەبێ لەمانەش ،

١ = سەید جەلال كەریم
٢ = سەید سەعید كەریم
٣ = وەستا تەها عەبدوڵلا

بەڵام ئەوانەی لە گوندەكان خاوەن كورەبون ئەمانەن .

١ = حاجی قادر لە گوندی سۆربەش
٢ = حاجی سەعید لە گوندی زەمزەموك
٣ = حاجی مستەفا لە گوێڕ
٤ = حاجی ئەحمەد لە دیبەگە
٥ = حاجی حەمدی لە گوندی عاڵلا

هەر وەها لەوانەیە لە چەند گوندو شوێنی تریش هەبووبێ ، بەڵام ئێمە پێمانەزانیوە پێویستە ئەوەش بگوترێ كە ئەم جۆرە پیشەیە هەر لەم ناوچەیە باوی نەبووە ، بەڵكو بەگوێرەی سروشت و پێویستیەتی ناوچەكان رێژەی خۆی وەرگرتوە ، بۆیە ئێمەش ناونیشانێكی گشتی فراوانمان داوەتە بابەتەكە هەر چەندە خۆشی زیاتر باری ناوچەیی پێوە دیارە ، بێگومان ئەمەش دەگەڕێتەوە سەر ئەوەی كە شارەزاییمان لەهەموو ناوچەكانی كوردستان نیە لەم بارەیەوە ، بەڵكو ئەمەش دەگەڕێتەوە سەر ئەو كەسانەی كە لەناوچەی خۆیان شارەزان و لەنزیكەوە ئاشناییان لەگەڵ بابەتەكە هەیە . بۆیە ئێمەش داوا لەو كەسانە دەكەین كە هەریەكە بە گوێرەی توانای لە دەرخستنی ئەم جۆرە بابەتان لە ناوچەكەیا دریغی نەكا . كە بێشك بەم تەرزە كارەی شوناسنامەی رەسەنایەتی و نەمری بۆ كەلەپوری نەتەوەكەی دابین دەكا كە ئەمەش كارێكە تەنیا شایستەی ئەو كەسانەیە كە دڵسۆزی ئەم هەوارو بەهارەن .

فەرهەنگۆك

١ = رێزبەر : شاذ
٢ = زوورگە: مدخل

سەرچاوەو پەراوێزەكان

١ = مێژوی میرانی سۆران ، حسین حزنی موكریانی ، چاپخانەی كوردستان. ١٩٦٢ . ل ٤٩
٢ = هەمان سەرچاوە . ل ٥٤
٣ = دمدم ، عەرەب‌شەمۆ ، شوكور مستەفاكردویە بە كرمانجی‌خوارو ، چاپی دووەم ، چاپخانەیكۆڕی زانیاری كورد ، ساڵی١٩٨٤ ، ل ٢٧
٤ = هەمان سەرچاوە . ل ١٩٨
٥ = الطبقة العاملة العراقية التكون وبدايات التحرك . الدكتور كمال مظهر أحمد . دار الرشيد . ١٩٨١ . ص ٦٨
٦ = دوو سەردان بۆكورەی (سەیدجەلال‌كەریم) لە رۆژانی ٣ / ٧ / ١٩٨٦ . ١٥ / ١١ / ١٩٨٦ ، چاوپێكەوتن لەگەڵ شاگردەكەی وەستا محی الدین محمد‌محی الدین . كە لەدایك بوی ساڵی (١٩٣٣)یە . زانیاریەكانیش لەزاری ئەم دوو زاتە وەرگیراوە .

٥